

SOFİYEVA KƏMALƏ

T.e.n., Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

E-mail: sofieva@rambler.ru

FİLİPPİNDƏ İSLAM DİNİNİN YAYILMASI TARİXİNDƏN

Açar sözlər: Filippin, Cənub-Şərqi Asiya, Mindanao adası, Sulu arxipelaqı, İslam**Ключевые слова:** Филиппины, Юго-Восточная Азия, остров Минданао, архипелаг Сулу, Ислам**Key words:** The Philippines, The South-East of the Asia, The Mindanau island, The Sulu archipelago, Islam

Cənub-Şərqi Asiya maraqlı və bir çox mənada unikal regiondur. Dünyanın bir çox yollarının, miqrasiya axınlarının, mədəni təsirlərinin kəsişdiyi bir yerdir. Əhalinin milli-dini tərkibinin mürəkkəbliyi Cənub-Şərqi Asiya regionu ölkələrinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir.

Coğrafi cəhətdən Filippin Cənub-Şərqi Asiyanın adalar aləminin bir hissəsidir. 7100 adadan ibarətdir. Bu adalardan yalnız 800-də əhali yaşayır, 2440-nın adı vardır (1, s. 6). Əhalinin demək olar ki, 90 %, ölkənin ümumi sahəsinin isə 95 % 11 əsas adanın payına düşür (2, s. 4).

Cənub-Şərqi Asiyanın şərqi və tarixi baxımdan periferik hissəsi olduğu üçün Filippin arxipelaqı daha zəif tempə inkişaf etmişdir. XVI əsrdə ispanların Filippinə ilk gəlişlərində adaların əhalisinin az bir hissəsi ibtidai icma quruluşundan erkən dövlət qurumlarına keçməyə başlamışdı (3, s.442).

Arxeoloji məlumatlara əsasən demək olar ki, II minilliyin əvvəllərində yerli əhalinin maddi və mənəvi mədəniyyəti həm Hindistanın, həm də Çinin güclü təsiri altında olmuşdur. Müstəmləkə dövründən əvvəl Filippin arxipelaqı mədəni-etnik region kimi böyük «İndoneziya vilayəti»nə daxil idi. İndoneziya mədəniyyəti bir çox Filippin xalqlarının incəsənət və mifologiyasına öz təsirini göstərmişdir. İndoneziya vasitəsilə Filippində Hindistan təsiri yayılırdı.

VII əsrdən Filippinə İndoneziyadan buddizm keçməyə başlamışdır. Buddizmin hakim dinə çevrildiyi digər Cənub-Şərqi Asiya ölkələrindən fərqli olaraq Filippinə onun təsiri çox zəif oldu. Eramızın əvvəllərində Cənub-Şərqi Asiyanın digər qonşu rayonları ilə müqayisədə xeyli aşağı inkişaf səviyyəsində olan Filippin cəmiyyəti bu mürəkkəb dünya dinini qəbul etməyə hazır deyildi.

Yava imperiyası olan Macapaxit dövləti (1293-1520) ilə əlaqələr zamanı Filippinə induizm keçməyə başladı. Induizm də bir din kimi arxipelaq əhalisinə nəzərə cərpacaq təsir göstərməsə də, bütövlükdə Hind-Yava mədəniyyətinin filippinlilərin maddi-mənəvi mədəniyyətinə çox güclü təsiri olmuşdur. Hind-Yava mədəniyyətinin təsir elementləri (məişətdə, folklor yaradıcılığında, xalq incəsənətində) daha çox coğrafi və iqtisadi cəhətdən İndoneziya ilə sıx bağlı olan cənub rayonlarının əhalisi arasında hiss olunurdu.

Filippin arxipelaqı eramızın başlanmasından çox əvvəl Çin dənizçilərinə və tacirlərinə məlum olmuşdur. Arxeoloqlar tərəfindən arxipelaqın bütün ərazisində aşkara çıxarılan XII-XIV əsrlərə aid Çin maddi-mədəniyyət əşyalarının bolluğu Filippinlə Çin arasında geniş ticarət əlaqələrinin olmasını təsdiqləyir. XIV əsrin II yarısında Filippin və Cənub-Şərqi Asiyanın materik ölkələri arasında ticarət əlaqələrinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq, xarici ticarətdə çinlilərin mövqeləri bir qədər zəiflədi. XV əsrdə Cənub-Şərqi Asiyanın materik ölkələri ilə ticarət əlaqələri zəifləməyə başlayır. Bu dövrdə arxipelaqın cənubunda islamın yayılması ilə əlaqədar olaraq İndoneziyanın təsiri gücləndi.

Filippində islam dini XIV əsrdən başlayaraq cənubdakı adalar vasitəsilə yayılmağa başlamışdır. Bununla da bu regionun tarixi inkişafının yeni mərhələsi başladı. Məhz islam dininin yayılması burada dövlətçilik ocaqlarının möhkəmlənməsinə şərait yaratdı.

Filippinin islamlaşması X-XI əsrlərin qovşağında Malayya-İndoneziya regionunda başlamış, islamın yayılması və möhkəmlənməsi prosesinin bir hissəsi idi. Filippinə islam Malayya və İndoneziyadan keçməyə başladı. XIII əsrin sonunda İndoneziya və Malayyada islam dini artıq öz

mövqelərini möhkəmləndirə bilmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə, Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində islam dininin yayılması dinc xarakterli olduğu üçün əksər hallarda bu ölkələrin islamlaşması onilliklər, hətta əsrlər boyu davam etmişdir. Cənub-Şərqi Asiya Ərəb Xilafətinin yaranması dövründə ərəblərin hücumlarına məruz qalmasa da, VII-VIII əsrlərdə ilk ərəb ticarət məskənləri bu regionda artıq mövcud idi. Belə koloniyalar Uzaq Şərqi və Cənubi Asiyayı Ərəbistan yarımadası ilə bağlayan qələbəlik dəniz yolları boyunca yaranırdı. Məhz bu koloniyalar islamlaşmanın ilk ocaqları oldular. Bununla belə, Cənub-Şərqi Asiyada islam dininin yayılmasını yalnız ərəblərin xidməti hesab etmək düzgün olmazdı. Hindistan, İran və Çindən gəlmiş müsəlman tacirlər tərəfindən əsası qoyulmuş ticarət koloniyaları regionun müxtəlif yerlərində qismən indi də qalmaqdadır.

Yerli əhalinin islam dini haqqında ilkin məlumatları missioner-ərəblərdən daha çox, qeyri-ərəblərdən, daha doğrusu ikinci əldən alması nəticəsiz qalmadı. Cənub-Şərqi Asiyada islam klassik ərəb prototipindən fərqlənir. Bu fərq yerli islamlaşmadakı qalıqların təbəqələşməsi, həmçinin hind, fars və digər mənşəli iqtibaslarla şərtləndirilir (4, s. 15-16).

Filippində islam dini ilk olaraq Sulu arxipelaqında yayılmağa başladı. Eramızın ilk əsirlərində cənub rayonlarda məskunlaşan əhali arasında artıq ibtidai-icma quruluşunun dağılması və sinifli cəmiyyətin yaranması prosesi gedirdi. İslamın yayılmağa başladığı dövrdə isə burada nisbətən mərkəzləşmiş, feodal və yarımfeodal knyazlıqlar mövcud idi. Ümumiyyətlə, eramızın ilk əsirlərindən Cənubi Filippin inkişaf tempinə görə, arxipelaqın şimal və mərkəzi rayonlarını qabaqlayırdı. Buna şərait yaradan faktorlar kimi, qonşu İndoneziya ilə coğrafi və tarixi-etnik yaxınlığı, İndoneziya, Malayya və Hind-Çin yarımadası ərazisində yerləşən qədim sivilizasiya dövlətləri ilə sıx təsərrüfat və mədəni əlaqələri göstərmək olar (5, s.30).

XIII əsrin sonuncu rübündə burada yeni dinin ilk yayıcılarından olan müsəlman Malayya tacirlərinin ticarət faktoriyaları və yaşayış məskənləri yaranmağa başladı. Onlardan bəziləri yerli əyanların qızları ilə evlənirdilər. Bununla da Sulu feodallarının yuxarı təbəqəsinin nümayəndələri islam dinini qəbul edirdilər.

XIV əsrin II yarısında Malayyadan müsəlman təbliğatçıları gəlməyə başladılar. Onlar Yava adasından keçib gəlirdilər, hansı ki, burada da onlar islam dininin təbliği ilə məşğul olurdular. Onlardan birinin Kərim-əl-Makdumun XIV əsrin 80-ci illərində Suluya gəlməsi və Buansada (Xolo adası) məscid tikdirməsi haqqında məlumatlar mövcuddur (5, s. 32).

XV əsrin əvvəllərində Xolo adası sahillərinə çoxsaylı döyüşçüləri və əyanları ilə xırda Minanqkabau (Sumatra adası) hakimlərindən biri olan Rajə Baginda yanaşdı. O, əvvəlcə yerli əyanlar və datolar* tərəfindən düşməncəsinə qarşılandı. Onun donanmasını batırmağa cəhd etdilər. Lakin ekspedisiyanın dinc məqsədli olduğu və onun müsəlman üzvlərinin Buansada məskunlaşmaq istədikləri məlum olduqda onlara adada qalmağa icazə verildi.

Rajə Baginda çox asanlıqla burada ali hakimiyyəti ələ keçirdi və islam dinini dövlət dini elan etdi. Bunun səbəbi Rajə Bagindanın Filippində o vaxtadək görünməmiş odlu silaha malik olması deyildi. Səbəb Sulu cəmiyyətinin artıq yeni dini qəbul etməyə hazır olması idi. Çox yüngül bir təkan kifayət idi ki, onlar islam dinini qəbul etsinlər (6, s. 314).

Sulu arxipelaqının islamlaşmasının növbəti mərhələsi XV əsrin ortalarında burada müsəlman sultanlığının yaranması olmuşdur. İlk Sulu sultanı Əbu-Bəkr hesab olunur. O, taxta çıxdıqdan sonra müsəlman titulu kimi Şərif-əl Haşim adını qəbul etmişdir. Onun Suluya gələnə qədərki həyatı haqqında məlumatlar ziddiyyətlidir. Lakin bütün Sulu tarsilalarında* onun ərəb mənşəli olduğu göstərilir. Ən çox yayılmış versiyaya görə XV əsrin 30-cu illərində Əbu-Bəkr Malakka sultanının sarayında olmuşdur. Onun qohumu olduğu da ehtimal olunur. Oradan Palembanqa (Sumatra adası), sonra isə Bruneyə gəlib çıxmışdır. Bruneydən Buansaya gələn Əbu Bəkr tezliklə Rajə Bagindanın qızı ilə evlənərək, 1450-ci ildə sultan titulu qəbul etmişdir. Bununla o, Sulu arxipelaqında müsəlman sülaləsinin əsasını qoymuşdur. Əbu Bəkrin hakimiyyət illərində (1450-1480) islam dövlət dininə

* dato - icma, tayfa başçısı

* tarsila – Sulu və Mindanao müsəlman hakimlərinin geneoloji siyahıları

çevrildi. İlk sultanın paytaxtı Buansada olmuşdur. Əbu Bəkrin xələfləri paytaxtı Xoloya köçürmüşlər. Ərazi cəhətdən sultanlıq dənizkənarı rayonlarda yerləşən Buansa və Xolo knyazlıqlarını əhatə etmişdir. Sultanlığın yaranması ilə Xolo adasının dağlıq ərazilərinin əhalisinin islamlaşması prosesi sürətləndi.

Mindanao adasının islamlaşması prosesi XV əsrin ortalarından başlamışdır. Yerli tarsilalarda Sulu arxipelaqından olan təbliğatçılar haqqında məlumatlar bu dövrə aiddir. XVI əsrin əvvəllərində Mindanaoda islamın təbliği ilə Malayyadan olan müsəlman mühacirlər məşğul idilər. 1511-ci ildə Portuqaliya müstəmləkəçilərinin Cənub-Şərqi Asiyanın adalar aləmində ilk böyük islam dövləti olan Malakka sultanlığının (1414-1511) varlığına son qoyması bu prosesdə mühüm rol oynadı. Malakka sultanlığının süqutu əhalinin, o cümlədən sultan ailəsinin, ölkədən kütləvi surətdə qaçmasına səbəb oldu. Şərif Məhəmməd Kabunqsuvanın Mindanaoya gəlişi də məhz bu miqrasiya ilə əlaqədar olmuşdur. O, əvvəlcə Bruneyə gəlmiş, 1515-ci ildə isə Mindanaonun qərb sahilində Malabanq adlı yerdə sahilə çıxmışdır. İlk əvvəl Şərif yerli datolar tərəfindən düşmən kimi qarşılanmış və kiçik bir əraziyə nəzarəti öz əlinə ala bilmişdi. Sonradan o, yerli datolarla siyasi ittifaqa girərək Pulanqi vadisində mövqelərinin möhkəmlənməsinə nail oldu. Lakin Kabunqsuvan sultan titulu daşımamış, güclü, nüfuzlu, dini və siyasi xadim olmuşdur. Mindanaoda müsəlman sultanlıqları tipində feodal monarxiyalarının yaranması XVI əsrin II yarısına təsadüf edir. Bu ilk dövlət qurumlarının müsəlman sultanlıqları formasında olması, o dövrdə Malayya və İndoneziya da daxil olmaqla, bütün adalar aləmi üçün ənənəvi hal idi.

Üç əsr ərzində davam etmiş, Filippinin cənub rayonlarının islamlaşması prosesi əsasən XVII əsrin hüduunda başa çatdı. İslamın uğurla yayılmasının səbəblərindən biri də o idi ki, burada artıq sinifli cəmiyyət yaranmışdı və bu cəmiyyətin daha mürəkkəb dini və ideoloji formalara ehtiyacı var idi. Təsadüfi deyil ki, yeni din Sulu və Mindanaonun daha çox inkişaf etmiş mərkəzlərində möhkəmlənə bildi. XVII əsrin əvvəllərində Filippin arxipelaqın ən böyük adası olan Mindanaoda islam yalnız cənub-qərb sahil rayonunda möhkəmlənmişdi.

Filippinin digər ərazilərinə gəlcə isə islam təbliğatı burada cənubdakı kimi effektiv olmadı. İspanların buraya gəlişi ərəfəsində yalnız Luson adası feodallarının yüksək təbəqəsinin çox az bir hissəsi islamı qəbul etmişdi. Şimali və mərkəzi Filippində XV-XVI əsrlərdə islamın kütləvi yayılması üçün sosial-iqtisadi şərait hələ yetişməmişdi. Burada yerli, ənənəvi, kökləri sinifsiz cəmiyyətə gedib çıxan büt-pərəstliyə söykənən dövlətçilik çətinliklə və zəif tempə inkişaf edirdi (6, s.315).

Şimalda ispan konkistadorlarının görünməsindən narahat olan Maqindanao sultanlığının hakimləri XVII əsrin əvvəllərindən islam dininin yayılmadığı qonşu rayonlara islam təbliğatçıları göndərməyə başladılar. Lakin islam təbliğatı da ispanlar tərəfindən həyata keçirilən xristianlaşdırma cəhdləri kimi Mindanao adasının daxili rayonlarının inkişafın primitiv mərhələlərində olan çoxsaylı qəbilələri arasında uğurlu olmadı.

Sulu arxipelaqının və Mindanao adasının cənub-qərb knyazlıqlarının islamlaşması Filippinin bu rayonunun inkişafına güclü təsir göstərdi. İslamlaşmanın əsas nəticələrindən biri o oldu ki, bu rayonların qonşu İndoneziya-Malayya regionu ilə əlaqələri artdı. Din birliyi tarix boyu formalaşmış mədəni, iqtisadi və siyasi əlaqələrin möhkəmlənməsinə şərait yaratdı. Filippin sultanlıqları geniş mənada bütün müsəlman dünyasının, dar anlamda isə Cənub-Şərqi Asiya müsəlman icmasının tərkib hissəsi hesab olunurdular. Sulu və Mindanaonun islamlaşması burada hakim mövqelər əldə etmiş İndoneziya və Malayya ticarət kapitalının iqtisadi ekspansiyası ilə müşayiət olundu. Din birliyi və Filippin sultanlıqlarının qonşu müsəlman ölkələrinin hakim sülalələrinin nümayəndələri ilə geneoloji əlaqələri hərbi-siyasi və mütəfiqlik münasibətlərinin inkişafına kömək edirdi.

Daha əvvəl yaranmış dövlətçiliyi möhkəmləndirməklə islamlaşma regionun daxili inkişaf prosesinə də ciddi təsir göstərdi. Köhnə siyasi institutlar tamamilə yox olmadılar. Onlar qismən modernləşdilər, qismən isə yeni struktura uyğunlaşdılar.

İspan müstəmləkə işğalının başlaması ilə qonşu müsəlman ölkələri ilə sıx əlaqələr cənub xalqlarının müstəmləkəçilərə qarşı mübarizəsində çox böyük əhəmiyyət qazandı.

Cənub-Şərqi Asiyaya Avropa müstəmləkəçilərinin gəlib çıxması, sultanlıqların sərhədləri yaxınlığında İspaniya və Hollandiyanın müstəmləkə mülklərinin olması Filippin cənubunun tarixi inkişafına təsir göstərməyə bilməzdi. Hollandiyanın İndoneziyanı işğal etməsi və Cənub-Şərqi Asiyada holland ticarət inhisarının bərqərar olması ilə Filippin sultanlıqlarının ticari fəaliyyət sferası daraldı. Malayya-İndoneziya regionu ilə tarix boyu yaranmış iqtisadi əlaqələr pozuldu. Nəticədə, xarici ticarət, sənətkarlıq tənəzzül etdi, şəhərlərin inkişafı dayandı. Eyni zamanda qaçaq mal ticarəti inkişaf etməyə başladı, dəniz quldurluğu artdı. Uzun müddət düşmən əhatəsində olmaq, daimi xarici müdaxilə və işğal təhlükəsi cənub rayonlarının daha da təcrid olunmasına, siyasi və ictimai həyatda durğunluğa gətirib çıxartdı.

Bütün bunlara baxmayaraq ispan işğalının başlanğıc dövründə Filippinin cənub knyazlıqları kifayət qədər güclü, əhəmiyyətli hərbi gücə malik, qonşu müsəlman ölkələri ilə siyasi və iqtisadi cəhətdən sıx bağlı olan feodal knyazlıqları idilər.

ƏDƏBİYYAT:

1. Филиппины. М., 1979, 424 с.
2. Левинсон Г.И. Филиппины. М., 1953, 64 с.
3. Васильев Л.С. История Востока. М., «Высшая школа», 2005, т. I, 512 с.
4. Ионова А.И. Ислам в Юго-Восточной Азии. Проблемы современной идейной эволюции. М., «Наука», 1981, 264 с.
5. Левтонова Ю.О. История Филиппин. М., 1979, 295 с.
6. Берзин Э. О. Юго- Восточная Азия в XIII-XVI веках. М., 1982, 333 с.

СОФИЕВА КАМАЛЯ

Кандидат исторических наук

Преподаватель Бакинского

Государственного Университета

E-mail: sofieva@rambler.ru

ИЗ ИСТОРИИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИСЛАМА В ФИЛИППИНАХ

Статья посвящена процессу распространения ислама среди народов Филиппин. В статье рассматриваются основные этапы распространения ислам на юге Филиппин до испанского завоевания.

SOFIYEVA KAMALYA

Candidate of history science

Teacher of Baku State University

E-mail: sofieva@rambler.ru

FROM HISTORY OF SPREADING OF ISLAM IN THE PHILIPPINES

The article is devoted to the spreading of the process of the Islam between of the people of the Philippines. In the article investigated base period of the spreading of the Islam in the south of the Philippines before Spanish conquest.

Rəyçi: dosent A.A. Məmmədli, t.e.d. S.T. Hacıyev

Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsinin Asiya və Afrika ölkələri tarixi kafedrasının 28 sentyabr 2010-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 1).